

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ОСІБ, ЩО ПОВЕРТАЮТЬСЯ: СТАНДАРТИ ТА ПОЛІТИКИ

Автор: Гіна Калак (Gina Kalach), листопад 2024 року

Зміст

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ, ЩО ПОВЕРТАЮТЬСЯ	2
Добровільне, безпечне та гідне повернення	3
Відповідальність держави та національна політика щодо захисту, інтеграції та реінтеграції осіб, що повертаються.....	5
Приклади політик, орієнтованих на осіб, що повертаються, на національному рівні.....	7
Боснія і Герцеговина	7
Хорватія.....	11
Сербія	13
РЕКОМЕНДАЦІЇ	15
Юридична та інституційна основа для права на повернення	15
Гарантії сталих рішень.....	16

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ, ЩО ПОВЕРТАЮТЬСЯ

Право на повернення закріплене в міжнародних актах і регіональних договорах як право кожної особи на в'їзд або повернення до власної країни. Це право відповідає праву на свободу пересування та громадянство і має дотримуватися у спосіб, що відповідає міжнародним нормам, зокрема із заборобою будь-яких форм примусу. Обмеження цього права, допустимі за певних обставин, таких як захист національної безпеки, громадського порядку чи здоров'я, мають строго відповідати принципам необхідності та пропорційності, як визначено міжнародним правом. Процес повернення зазвичай розпочинається після припинення воєнних дій або укладення мирних угод¹, які створюють сприятливі умови для добровільного, безпечного та гідного повернення. Проте ефективне впровадження цього процесу потребує правових гарантій та практичних заходів для задоволення потреб осіб, що повертаються. **Біженці, що повертаються, потребують допомоги і захисту протягом періоду між поверненням і реінтеграцією у своїй місцевості².**

Термін **«особа, що повертається»** широко використовується міжнародною спільнотою для позначення осіб, які залишили свою країну як біженці та нещодавно повернулися до країни свого походження або до місця свого постійного проживання. Біженці можуть вирішити повернутися до своїх країн або громад, якщо загроза чи небезпека зменшилися, або якщо ризик чи нестабільність у місці укриття перевищують ризики повернення додому. Часто причиною повернення стає завершення громадянської війни, внутрішнього чи міжнародного конфлікту або припинення репресивного режиму. Для осіб, які отримали міжнародний захист, цей захист завершується, коли обставини, що призвели до їхнього вимушеного переміщення, більше не існують, і вони можуть повернутися до місць свого звичного проживання³.

У цьому контексті право на повернення традиційно означає право біженців повертатися до своїх країн у будь-який час. Проте це поняття дедалі частіше застосовується до внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які повертаються до своїх домівок і громад⁴. Таким чином, у межах цього документа термін **«особа, що повертається»** застосовується як до біженців, так і до внутрішньо переміщених осіб.

¹ Відповідні міжнародні гуманітарні та правозахисні рамкові документи: [Конвенція \(IV\) про закони та звичаї сухопутної війни з додатком: Положення про закони та звичаї сухопутної війни](#), Гаага, 18 жовтня 1907 року; [Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни](#), 12 серпня 1949 року; [Загальна декларація прав людини](#), 10 грудня 1948 року; [Міжнародний пакт про громадянські та політичні права](#), Резолюція Генеральної Асамблеї 2200A (XXI), 16 грудня 1966 року; [Африканська хартія прав людини і народів](#), 1 червня 1981 року; [Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод \(Європейська конвенція з прав людини\)](#), Рим, 4 листопада 1950 року; [Американська конвенція з прав людини](#), Сан-Хосе, 22 листопада 1969 року

² УВКПЛ, Моніторинг і захист прав людини осіб, що повертаються, та внутрішньо переміщених осіб, Розділ XI, пункти 6, 7

³ [Конвенція про статус біженців](#), 28 липня 1951 року, стаття 1(C)

⁴ Інститут миру Сполучених Штатів, «Повернення та переселення біженців і внутрішньо переміщених осіб»; УВКБ ООН, Особи, що повертаються

Добровільне, безпечне та гідне повернення

Комітет Міністрів Ради Європи визначив, що особи, які повертаються, мають право на добровільне повернення з дотриманням гідності до своїх домівок або місць звичного проживання, або на переселення в іншу частину країни відповідно до Європейської конвенції з прав людини⁵. Крім того, *Керівні принципи щодо внутрішнього переміщення* визначають, що відповідальні органи влади несуть основний обов'язок і відповідальність за створення умов, які дозволяють внутрішньо переміщеним особам повертатися добровільно, безпечно і з гідністю до своїх домівок або місць звичного проживання, або добровільно переселятися до іншої частини країни. Вони мають бути захищені від примусового повернення або переселення до будь-якого місця, де їхнє життя, безпека, свобода чи здоров'я перебуватимуть під загрозою⁶.

Аналогічно, **Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЕ)** закликала уряди продовжувати підтримувати процес добровільного повернення, локальної інтеграції та інтеграції в інших регіонах країн походження переміщених осіб⁷.

Принципи Пінгейру закріплюють право всіх ВПО та біженців добровільно повертатися до своїх попередніх домівок і місць проживання у безпеці й з гідністю, а також закликають держави не перешкоджати поверненню та не примушувати до повернення. Відповідно, всі біженці та переміщені особи мають право на відновлення житла, землі або майна, яких вони були свавільно чи незаконно позбавлені, або на компенсацію у випадках, коли відновлення фактично неможливе⁸.

У цьому контексті **Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)** захищає права осіб, що повертаються, особливо щодо права на доступ і повторне володіння майном, відновлення повного контролю та користування майном⁹, і неодноразово наголошував на відповідальності держав вживати заходів для виправлення порушень¹⁰.

Такі порушення, як незаконне виселення¹¹ чи експропріація, обмеження доступу до майна, ненадання тимчасового житла¹² або втрата домівок, землі чи доходу¹³, були визнані ЄСПЛ як порушення права власності, які потребують відшкодування. ЄСПЛ неодноразово закликав держави звертатися до міжнародних і європейських стандартів¹⁴ для розробки національних рішень.

УВКБ ООН підкреслює, що повернення мають відбуватися за умов безпеки, включно з громадськими гарантіями особистої безпеки, недискримінації та відсутності страху переслідування чи покарання після повернення. Фізична безпека повинна бути гарантована, включно із захистом від збройних нападів і проведенням гуманітарного розмінування, а також матеріальною безпекою, яка включає доступ до соціальних прав, землі або житла. Крім того, повернення з дотриманням гідності означає, що біженців не змушують повертатися; вони можуть

⁵ Рада Європи, CM Rec (2006)6 про внутрішньо переміщених осіб, пункт 12; Міжнародний комітет Червоного Хреста, Правило 132, Том II, Розділ 38, Частина D

⁶ Керівні принципи щодо внутрішнього переміщення, E/CN.4/1998/53/Add.2, 11 лютого 1998 року, Принципи 15(d) та 28(1)

⁷ ПАРЕ, Рекомендація № 1877 (2009) «Забуті люди Європи: захист прав людини довготривалих переміщених осіб», 24 червня 2016 року.

⁸ Принципи реституції житла та майна для біженців і переміщених осіб («Принципи Пінгейру»), Документ ООН E/CN.4/Sub.2/2005/17, Розділи II, IV

⁹ Справа «Лоїзиду проти Туреччини» (Loizidou v. Turkey), № 15318/89 (по суті), 18 грудня 1996 року

¹⁰ Справа «Ментеш та інші проти Туреччини» (Mentes and others v. Turkey) (стаття 50) (58/1996/677/867) Рішення, 24 липня 1998 року; справа «Брумареку проти Румунії» (Brumarescu v. Romania), № 28342/95, 23 січня 2001 року; справа «Ксенідес-Арестіс проти Туреччини» (Xenides-Arestis v. Turkey), № 46347/99 (по суті), 22 грудня 2005 року; справа «Акдивар та інші проти Туреччини» (Akdivar and Others v. Turkey), № 21893/93 (справедлива сатисфакція), 1 квітня 1998 року

¹¹ Справа «Сагінадзе та інші проти Грузії» (Saghinadze and Others v. Georgia), № 18768/05, 27 травня 2010 року

¹² Справа «Солтанов та інші проти Азербайджану» (Soltanov and Others v. Azerbaijan), Заяви №№ 41177/08, 41224/08, 41226/08, 41245/08, 41393/08, 41408/08.

41424/08, 41688/08, 41690/08 і 43635/08, 13 січня 2011 року

¹³ Справа «Акдивар та інші проти Туреччини» (Akdivar and Others v. Turkey), № 21893/93 (справедлива сатисфакція), 1 квітня 1998 року

¹⁴ Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) посилався на відповідні стандарти ООН та Ради Європи: *Принципи Пінгейру* (Pinheiro Principles) та Резолюцію 1708(2010) Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЕ) щодо розв'язання питань власності біженців і внутрішньо переміщених осіб. Див. також справу «Саргсян проти Азербайджану» (Sargsyan v. Azerbaijan), № 40167/06 [ВП], 16 червня 2015 року, пункт 96; справу «Чірагов та інші проти Вірменії» (Chiragov and Others v. Armenia), № 13216/05 [ВП], 16 червня 2015 року, пункт 198; справу «Демадес проти Туреччини» (Demades v. Turkey), № 16219/90, 31 липня 2003 року, пункти 29–37, 44–46

зробити це добровільно або спонтанно, без свавільного розділення з членами сім'ї та з повним дотриманням прав¹⁵.

Необхідно сприяти добровільному поверненню біженців, навіть коли воно відбувається спонтанно, попри те, що умови для повернення не цілком сприятливими. Це означає, що повернення може відбутися, навіть якщо місцева ситуація залишається нерозв'язаною. Іноді, у випадках великої кількості біженців, єдиним реалістичним варіантом може бути повернення переміщених осіб до їхньої країни та громади. Однак особи, що повертаються, мають отримувати повну й точну інформацію про реальну ситуацію у своїх країнах, громадах чи місцях переселення, щоб ухвалити обґрунтоване рішення¹⁶.

У цьому контексті важливо забезпечити, щоб відповідна інформація була доступна всім верствам переміщеного населення, включно з особами з особливими потребами, маргіналізованими групами чи представниками меншин. Коли внутрішньо переміщені особи розсіяні, необхідно докладати особливих зусиль, щоб вони отримували повідомлення про консультації та інформацію. Надана інформація має охоплювати процедури повернення, місцевої інтеграції чи переселення в іншій частині країни. Це включає деталі щодо пакетів реінтеграції, адміністративних правил, вимог до документів, доступу до житла та землі, засобів до існування, ризиків від мін, працевлаштування та інших економічних можливостей. Крім того, інформація має охоплювати доступність державних послуг, транспорту, охорони здоров'я, освіти, засобів зв'язку, а також стан інфраструктури, такої як школи, дороги, мости та санітарні системи¹⁷.

Особи, що повертаються, можуть стикатися з низкою труднощів під час повернення та після нього. Проблеми, пов'язані з пересуванням через зони бойових дій, поверненням зайнятого чи викраденого майна, компенсацією, реабілітацією, повторною адаптацією, розшуком загублених членів сім'ї, можуть бути фундаментальними для повернення осіб та відновлення їхнього життя¹⁸. Крім того, органи влади повинні реагувати на потреби та захист уразливих груп, таких як домогосподарства, очолювані жінками; неповнолітні без супроводу, вагітні чи матері-годувальниці; особи похилого віку; люди з інвалідністю, хронічними хворобами чи психологічними травмами; а також представники етнічних або релігійних меншин¹⁹. Національна реакція має бути ініційована та гарантована органами влади для відновлення прав біженців і переміщених осіб з урахуванням їхніх особливих вразливостей.

¹⁵ [Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, «Посібник з добровільної репатріації: Міжнародний захист», Женева, 1996 рік, пункт 2.4](#)

¹⁶ Там само, пункт 173.

¹⁷ [Інститут Брукінгса — Університет Берна, «Стійкі рішення для внутрішньо переміщених осіб», Проєкт з внутрішнього переміщення, квітень 2010 року, стор. 16.](#)

¹⁸ [УВКПЛ, «Моніторинг і захист прав людини осіб, що повертаються, та внутрішньо переміщених осіб», Розділ XI, пункт 18](#)

¹⁹ [Керівні принципи щодо внутрішнього переміщення, Принцип 4; Інститут Брукінгса — Університет Берна, «Захист внутрішньо переміщених осіб: Посібник для законодавців і політиків», жовтень 2008 року, пункт D..](#)

Відповідальність держави та національна політика щодо захисту, інтеграції та реінтеграції осіб, що повертаються

Національні органи влади повинні забезпечити створення необхідних правових і політичних рамок для гарантування прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та заснувати ефективні державні структури для координації національної та місцевої реакції²⁰. Політики чи механізми захисту прав осіб, що повертаються, важливі. Влада має докладати зусиль для сприяння реінтеграції повернутих чи переселених внутрішньо переміщених осіб²¹.

Комітет Міністрів Ради Європи наголосив, що необхідно забезпечити умови для належної та стійкої інтеграції внутрішньо переміщених осіб після їх переміщення²². Інтеграція осіб, що повертаються, у їхніх рідних громадах і реінтеграція в громадах, що приймають, повинні розвиватися відповідно до стійких рішень. Іноді міжнародні організації вживають термін «реінтеграція» для позначення стійких рішень для осіб, що повертаються, у їхніх країнах.

У процесі повернення та реінтеграції захист соціальних та економічних прав у таких сферах, як охорона здоров'я, освіта, житло, земля, працевлаштування чи засоби до існування²³ має першочергове значення. Якщо особам, що повертаються, не надаються відповідні можливості, вони можуть стикатися з нестабільністю²⁴, вразливістю або бути змушеними знову залишати свої домівки.

Таким чином, стійка реінтеграція вимагає цілісного та багатовимірного підходу, що охоплює широкий спектр економічних, соціальних та екологічних факторів, а також сприяє синергії між різними заходами з надання гуманітарної допомоги, стабілізації громад і сталого розвитку. Критично важливо враховувати ширший політичний, інституційний, економічний і соціальний контекст для стійкої реінтеграції, особливо в країнах із великою кількістю осіб, що повертаються²⁵.

Стійкість — це концепція, яка охоплює потреби й вразливості особи, економічну, соціальну та психологічну реінтеграцію в громаду, а також внесок у місцевий розвиток²⁶. У цьому контексті особи, що повертаються, потребуватимуть підтримки для реінтеграції та реабілітації, щоб покращити свою ситуацію та досягти стабільності через сприяння економічному і соціальному розвитку. Для цього держави мають розглядати переміщені групи населення як потенційних учасників місцевого розвитку та забезпечити їм доступ до соціально-економічних можливостей.

Відповідно до *Стратегії ЄС з добровільного повернення та реінтеграції* ключові виклики для узгодженої реалізації політики повернення та реінтеграції — це: фрагментація підходів; відсутність структурованої системи моніторингу; відсутність узгодженої рамки для консультування щодо повернення та механізму спрямування осіб, що повертаються, до програм повернення та реінтеграції; недостатня координація між зацікавленими сторонами; нестача стійкості, зокрема через брак спроможності країн походження; недостатнє фінансування²⁷. Ця стратегія фокусується на поверненні нелегальних мігрантів, проте деякі з виявлених комплексних проблем політики можуть враховуватися при аналізі політик і стратегій для осіб, що повертаються.

Крім того, як зазначено **Європейською мережею з питань міграції, заснованою Європейським Союзом**, розробка та впровадження узгодженого підходу до повернення та реінтеграції становить центральний елемент ефективної та стійкої політики. Останній звіт цієї мережі підкреслює, що головним викликом для європейських держав є можливість встановити чіткі зв'язки між різними зацікавленими сторонами та етапами проєктів повернення і реінтеграції на національному рівні, а також створення стратегічної основи для ефективної політики повернення. Відсутність обміну

²⁰ Керівні принципи щодо внутрішнього переміщення, Принципи 28(1) та 30

²¹ Там само. Принцип 28(1)

²² Рада Європи, Комітет Міністрів, Рекомендація 2006(6) щодо внутрішньо переміщених осіб, 5 квітня 2006 року, пункт 12

²³ Європейський комітет з питань міграції, «Інтеграція раніше депортованих народів Криму» (звіт про місію з 20 по 29 вересня 2000 року), 15 листопада 2000 року, пункт 2

²⁴ Інститут миру Сполучених Штатів, «Повернення та переселення біженців і внутрішньо переміщених осіб», пункт 10.7.18

²⁵ Міжнародна організація з міграції (МОМ), «Посібник із реінтеграції: Практичні рекомендації щодо розробки, реалізації та моніторингу програм допомоги з реінтеграції», 2019 рік, стор. 135

²⁶ Європейська комісія, «Стратегія ЄС з добровільного повернення та реінтеграції», COM (2021) 120 final, Брюссель, 27 квітня 2021 року, пункт 3.6.

²⁷ Там само, пункт 2

інформацією між зацікавленими сторонами може призводити до дублювання діяльності, зайвого планування та неефективного використання ресурсів²⁸.

Держави мають забезпечити узгоджену, належну та ефективну національну реакцію. Для цієї мети доречно проаналізувати чинне національне законодавство з метою виявлення норм, які підходять для осіб, що повертаються, відповідно до міжнародного права у сфері прав людини.

Так само національні органи влади можуть ухвалювати нове законодавство, політики чи заходи, що спеціально регулюють відповідні дії²⁹, оскільки відсутність підготовки, ресурсів і досвіду для роботи з поверненням біженців чи внутрішньо переміщених осіб може становити проблему³⁰.

Отже, важливо моніторити дії та їх впровадження для відстеження змін і внесення коригувань у разі необхідності, а також проводити регулярну оцінку, щоб перейняти відповідний досвід³¹. У цьому контексті також має значення розбудова потенціалу, оскільки вона сприяє зміцненню механізмів координації, навичок, структур, процесів або ресурсів ключових зацікавлених сторін і політиків, що дозволяє їм сприяти стійкій реінтеграції осіб, що повертаються³².

²⁸ [Європейська мережа з питань міграції, «Узгоджена допомога з повернення та реінтеграції», вересень 2024 року, пункт 3](#)

²⁹ Там само, стор. 146

³⁰ [Керівні принципи щодо внутрішнього переміщення, Принципи 28\(1\) та 30](#)

³¹ [Європейський комітет з питань міграції, «Інтеграція раніше депортованих народів Криму» \(звіт про місію з 20 по 29 вересня 2000 року\), 15 листопада 2000 року, стор. 10](#)

³² [Міжнародна організація з міграції \(МОМ\), «Посібник із реінтеграції: Практичні рекомендації щодо розробки, реалізації та моніторингу програм допомоги з реінтеграції», 2019 рік, стор. 135, 146](#)

Приклади політик, орієнтованих на осіб, що повертаються, на національному рівні

Національні стратегії, спрямовані на забезпечення добровільного та безпечного повернення ВПО та біженців, створили інституційні та правові основи для захисту їхніх прав людини і сприяння реінтеграції. Деякі з цих стратегій впроваджені у багатосторонніх і двосторонніх угодах, законах, стратегіях, планах, програмах або інших документах. Досвід країн, що проаналізований у розділах нижче, може слугувати прикладом для процесу розробки політики захисту прав осіб, що повертаються, в Україні. Ці країни стикалися зі значними поверненнями, війнами, конфліктами та реформами, а також розвинули певний рівень інституційної спроможності, фінансування чи усвідомлення міжнародних зобов'язань, стандартів і законів для впровадження стійких рішень.

Боснія і Герцеговина

У 1995 році Боснія і Герцеговина уклала Дейтонську мирну угоду, яка визначила раннє повернення біженців і переміщених осіб як ключову мету врегулювання конфлікту, згідно з Додатком VII. Цей додаток закріпив, що всі біженці та переміщені особи, включаючи тих, хто перебував під тимчасовим захистом у третіх країнах, мають право безпечно повернутися до своїх місць походження без страху переслідувань, залякувань, дискримінації чи утисків на основі етнічної приналежності, релігії або політичних переконань. Для сприяння добровільному поверненню та успішній реінтеграції Додаток VII зобов'язував створювати сприятливі політичні, економічні та соціальні умови. Крім того, була створена Комісія у справах біженців і переміщених осіб Боснії і Герцеговини для забезпечення реституції майна або компенсації, із зобов'язанням співпрацювати з міжнародними організаціями, включаючи УВКБ ООН, МКЧХ і ПРООН³³.

Крім того, у 1995 та 2005 роках були ухвалені закони, спрямовані на захист внутрішньо переміщених осіб, біженців і осіб, що повертаються. У 1999 році **Закон про переміщених осіб і осіб, що повертаються, у Федерації Боснії і Герцеговини**, разом із положеннями для біженців з Боснії і Герцеговини (БіГ), визначив «*осіб, що повертаються*», як біженців з БіГ або переміщених осіб, які виявили бажання повернутися до місця свого попереднього звичного проживання та перебувають у процесі повернення, а також тих, хто вже повернувся. Статус особи, що повертається, припиняється через шість місяців після відновлення проживання у попередньому місці звичного проживання або іншому місці в межах БіГ. Закон закріпив право осіб вільно повертатися до місця свого попереднього звичного проживання або обирати інше постійне місце проживання у безпечний, поінформований та організований спосіб із забезпеченням поваги до їхньої свободи пересування³⁴.

Під час дії статусу *особи, що повертається*, люди мають право на допомогу у відновленні житла, доступ до кредитів для започаткування бізнесу та створення доходу для себе та своїх сімей, належну фінансову підтримку, базові харчові продукти, необхідний одяг, первинну медичну допомогу, освіту та соціальний захист. Закон також визначив перелік ресурсів для реалізації прав осіб, що повертаються³⁵.

Крім того, ця країна створила інституційну структуру для сприяння цілям повернення біженців і переміщених осіб, **призначивши Міністерство з прав людини та біженців** основним національним органом, відповідальним за розробку та впровадження стратегій повернення і забезпечення умов для сталого повернення. Ця роль охоплює аналіз, планування, координацію та підготовку до повернення і репатріації, а також сприяння двосторонній та багатосторонній

³³ Текст Дейтонської мирної угоди, парафорованої в Дейтоні, Огайо, 21 листопада 1995 року, і підписаної в Парижі 14 грудня 1995 року

³⁴ Закон про переміщених осіб і осіб, що повертаються, у Федерації Боснії і Герцеговини та біженців з Боснії і Герцеговини, 31 грудня 1999 року; Закон про переміщених осіб і осіб, що повертаються, у Федерації Боснії і Герцеговини та біженців з Боснії і Герцеговини, Офіційний вісник Федерації Боснії і Герцеговини, № 15/05 від 16 березня 2005 року

³⁵ Закон про переміщених осіб і осіб, що повертаються, у Федерації Боснії і Герцеговини та біженців з Боснії і Герцеговини, 31 грудня 1999 року, статті 9–15, 18

співпраці між БіГ та іншими країнами чи міжнародними організаціями. Міністерство також відповідає за презентацію та просування проєктів, що підтримують повернення, включаючи ініціативи з реконструкції, а також за оцінку та моніторинг стратегій повернення. Ці зусилля здійснюються у співпраці з Комісією у справах біженців і переміщених осіб Боснії і Герцеговини, зокрема для виконання Додатка VII до Дейтонської мирної угоди³⁶.

На федеральному рівні *Федеральне міністерство у справах переміщених осіб і біженців* відповідає за збір та обробку даних про біженців і переміщених осіб, координацію діяльності з реконструкції та створення умов для повернення переміщених осіб. Це включає нагляд за будівництвом і реконструкцією, відновлення і ремонт будинків та інших житлових об'єктів, а також управління регіональними центрами, які надають допомогу особам, що повертаються³⁷.

У 2005 році у **Федерації Боснії і Герцеговини було ухвалено новий Закон про переміщених осіб і осіб, що повертаються**, спрямований на вдосконалення та розширення дій і методів підтримки внутрішньо переміщених осіб та осіб, що повертаються. Цей закон регулював набуття та припинення їхнього статусу, процес повернення до постійного місця проживання, реєстрацію, створення приймально-транзитних центрів, тимчасове розміщення в колективних центрах і визначав конкретні обов'язки кантональних і муніципальних органів щодо сприяння поверненню та забезпечення фінансування. Закон наголошував, що відповідальні органи на рівні Федерації, кантонів і муніципалітетів повинні вживати всіх необхідних заходів для забезпечення свободи пересування, підвищення рівня безпеки, повернення майна його законним власникам, сприяння будівництву та реконструкції будинків і квартир, а також створення умов для сталого повернення переміщених осіб³⁸.

Закон встановлював, що тимчасове розміщення повинно забезпечуватися в приймально-транзитних центрах³⁹, колективних центрах або поселеннях, які були збудовані, реконструйовані чи відремонтовані, а також у квартирах і будинках сімей, які приймають. Приймально-транзитний центр був створений для використання до надання іншого житла, але не більше ніж на 90 днів⁴⁰. Обов'язок розробки і впровадження планів повернення та репатріації покладалася на Федерацію, міністерства та кантони⁴¹.

Особи, що повертаються, повинні мати право **на доступ до ефективних механізмів відновлення** своїх житлових приміщень, земель і майна або на отримання компенсації без дискримінації. Ці механізми повинні гарантувати, що особи, які повертаються, можуть повернути своє майно або отримати справедливую компенсацію у випадках, коли реституція неможлива, забезпечуючи дотримання їхніх прав на недискримінаційній основі⁴². У Боснії і Герцеговині ухвалено **низку законів про захист прав власності** та володіння для осіб, що повертаються. Ці закони передбачають, що приватна власність може бути заявлена не лише зареєстрованими власниками, а й законними володільцями. У деяких випадках це дозволяє особам, які мають законне володіння майном, навіть якщо вони не зареєстровані як офіційні власники, вимагати відновлення своїх прав⁴³.

У 2003 році було ухвалено **Стратегію Боснії і Герцеговини з виконання Додатка VII до Дейтонської мирної угоди**, яка визначила такі стратегічні цілі: 1) Завершення процесу повернення, 2) Завершення реконструкції житлових одиниць для потреб повернення; 3) Реалізація права на

³⁶ Закон про міністерства та інші органи управління Боснії і Герцеговини, Офіційний вісник, № 5/03, стаття 12; див. також Міністерство з прав людини та біженців Боснії і Герцеговини

³⁷ Федеральне міністерство у справах переміщених осіб і біженців, Боснія і Герцеговина

³⁸ Закон про переміщених осіб і осіб, що повертаються, у Федерації Боснії і Герцеговини та біженців з Боснії і Герцеговини (Офіційний вісник Федерації Боснії і Герцеговини, № 15/06 від 16 березня 2005 року, статті 13–15)

³⁹ Приймально-транзитний центр — це закрите приміщення, яке складається з однієї або кількох функціональних кімнат, включаючи кухню з їдальнею, пральню, ванну кімнату і туалет, житлову кімнату і спальні. Мінімальна місткість приймально-транзитного центру становить 40 осіб із забезпеченням щонайменше 5 м² на одну особу.

⁴⁰ Закон про переміщених осіб і осіб, що повертаються, у Федерації Боснії і Герцеговини та біженців з Боснії і Герцеговини (Офіційний вісник Федерації Боснії і Герцеговини, № 15/06 від 16 березня 2005 року, статті 13–15)

⁴¹ Закон про переміщених осіб і осіб, що повертаються, у Федерації Боснії і Герцеговини та біженців з Боснії і Герцеговини (Офіційний вісник Федерації Боснії і Герцеговини, № 15/06 від 16 березня 2005 року, стаття 37)

⁴² Принципи реституції житла та майна для біженців і переміщених осіб («Принципи Пінґейру»), Документ ООН E/CN.4/Sub.2/2005/17 та Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи 2006(6) від 5 квітня 2006 року, § 8

⁴³ Закон про припинення дії закону про тимчасово залишене майно, Офіційний вісник Федерації Боснії і Герцеговини, № 56/01, стаття 4. Див. також Закон про продаж квартир з правом користування, 1997 рік; Закон про припинення дії закону про тимчасово залишене майно, що належить громадянам, 1998 рік; Закон про припинення дії закону про залишені квартири, 1998 рік

повернення майна та відновлення права користування житлом; 4) Забезпечення умов для сталого повернення та процесу реінтеграції. Для досягнення цих цілей у прозорий, ефективний і практичний спосіб Стратегія визначила такі напрями та заходи: 1) Юридичні реформи та гармонізація законодавства; 2) Структурні та організаційні реформи; 3) Розробка та введення в дію єдиної бази даних; 4) Створення передумов для сталого повернення; 5) Виконання законодавства щодо майнових прав; 6) Сприяння умовам реінтеграції осіб, що повертаються⁴⁴.

Рада Європи оцінила ситуацію в Боснії і Герцеговині у 2002 році та закликала органи влади: а) збільшити бюджетні ресурси та активно шукати додаткове фінансування для виконання законів про повернення майна; б) сприяти економічній ревіталізації нерозвинених районів повернення; в) забезпечити виконання законів, що гарантують недискримінаційне працевлаштування та ставлення; г) сприяти програмам міжетнічного діалогу; ґ) сприяти примиренню та толерантності в галузі освіти; д) заохочувати та підтримувати діяльність неурядових організацій, які працюють над розробкою та реалізацією політики повернення; е) посилити співпрацю з іншими країнами регіону⁴⁵.

У 2010 році **Стратегію 2003 року було переглянуто**, і в процесі реалізації політики повернення були виявлені проблеми в таких сферах: Реконструкція житлових одиниць для біженців, переміщених осіб і осіб, що повертаються; закриття колективних центрів і розв'язання питання альтернативного розміщення переміщених осіб і осіб, що повертаються, а також соціального житла з особливою увагою до проблем уразливих категорій осіб; завершення повернення майна та відновлення права користування житлом біженців, переміщених осіб і осіб, що повертаються; реконструкція інфраструктури в місцях, які становлять інтерес для повернення біженців, переміщених осіб і осіб, що повертаються; медицина для переміщених осіб і осіб, що повертаються; соціальний захист переміщених осіб і осіб, що повертаються; реалізація права на освіту для переміщених осіб і осіб, що повертаються; право на працю та працевлаштування переміщених осіб і осіб, що повертаються; забезпечення безпеки переміщених осіб і осіб, що повертаються, а також розмінування місць повернення; право на компенсацію за завдані збитки для переміщених осіб, біженців і осіб, що повертаються⁴⁶.

Переглянута стратегія Боснії і Герцеговини рекомендувала кілька ключових заходів для покращення процесу повернення, зокрема: а) Моніторинг і координацію процесу повернення для забезпечення ефективного впровадження та підтримки осіб, що повертаються; б) Надання надійних індикаторів для оцінки потреб осіб, що повертаються, та визначення сталих рішень для їх реінтеграції; в) Удосконалення бази даних потенційних бенефіціарів, які потребують сталих рішень, для покращення планування та розподілу ресурсів; г) Остаточне закриття колективних центрів, забезпечення переходу осіб, що повертаються, до постійного житла та поступове припинення використання тимчасових притулків⁴⁷.

УВКБ ООН відзначило, що програми щодо прав власності, повернення майна та реконструкції не завжди супроводжувалися заходами для забезпечення доступу осіб, що повертаються, до соціальних та економічних прав у районах повернення. Крім того, допомога з реконструкції часто надається без врахування заходів для забезпечення сталості, таких як сприяння створенню доходів чи засобів до існування. Обмежений доступ до охорони здоров'я та інших соціальних послуг, особливо у сільській місцевості, також перешкоджає реалізації права на адекватне житло. Постійною перешкодою залишається дискримінація осіб, що повертаються, які належать до меншин, особливо у сферах працевлаштування та доступу до комунальних послуг. **Переглянута стратегія 2010 року** передбачала заходи для посилення економічних, соціальних і культурних прав ВПО та осіб, що повертаються. Однак, через чотири роки після оцінки було встановлено, що її впровадження ще не було ефективно реалізоване та скоординоване⁴⁸.

⁴⁴ Стратегія Боснії і Герцеговини з виконання Додатка VII до Дейтонської мирної угоди, 2003 рік

⁴⁵ Парламентська асамблея Ради Європи, Рекомендація 1588 (2003) «Переміщення населення в Південно-Східній Європі: тенденції, проблеми, рішення», 27 січня 2003 року

⁴⁶ Переглянута стратегія Боснії і Герцеговини з виконання Додатка VII до Дейтонської мирної угоди, червень 2010 року

⁴⁷ Там само, стор. 28

⁴⁸ УВКБ ООН, Подача Верховного комісара ООН у справах біженців до Звіту Управління Верховного комісара ООН з прав людини — Універсальний періодичний огляд: Боснія і Герцеговина, березень 2014 року

Найбільші досягнення були зафіксовані у реконструкції житлових одиниць для осіб, що повертаються, відновленні комунальної та соціальної інфраструктури, а також у забезпеченні електрифікації поселень осіб, що повертаються. Були зроблені певні кроки у напрямку закриття колективних центрів. Однак особи, що повертаються, продовжують стикатися із серйозними проблемами у сферах прав власності, освіти, працевлаштування, охорони здоров'я та соціального захисту. Додатково, вони стикаються з мовою ворожнечі та неефективними адміністративними процесами. Особливо значною проблемою залишається працевлаштування, де представники меншин, які повертаються, зіштовхуються з дискримінацією. Ці фактори негативно впливають на стійкість їхнього повернення, ускладнюючи довгострокову реінтеграцію та стабільність⁴⁹.

⁴⁹ [Європейська комісія проти расизму та нетерпимості, Звіт щодо Боснії і Герцеговини \(шостий моніторинговий цикл\), 9 квітня 2024 року](#)

Хорватія

У Хорватії політики та дії, спрямовані на забезпечення права на повернення, фокусувалися на таких напрямках: 1) Реконструкція майна; 2) Повернення майна; 3) Право на оренду житла; 4) Райони особливої державної турботи.

1) Реконструкція майна

Уряд поставив на перше місце реконструкцію житла для представників меншин, зокрема сербів, доступ яких до допомоги з реконструкції раніше був обмеженим. Особи, що повертаються, які зазнали пошкоджень майна, можуть подати запит, і матеріали для реконструкції або компенсація виділяються заявникам на основі шкали, що враховує ступінь пошкодження житлової одиниці⁵⁰.

2) Повернення майна

Наслідки конфліктів у колишній Югославії, особливо війни в Боснії, призвели до значного переміщення населення та складної ситуації з житлом, особливо щодо повернення переміщених осіб і біженців. Після переміщення населення велика кількість майна, що раніше належала представникам сербської громади, була зайнята хорватськими переміщеними особами або біженцями. Закон про тимчасове вилучення та управління визначеним майном⁵¹ дозволяв муніципальним комісіям з питань житла оголошувати покинуті або незаселені будинки доступними для тимчасового використання. Згідно з цим законом, хорватські громадяни, які подавали заяви, отримували можливість займати ці будинки, навіть якщо вони не були законними власниками. Через цей процес тисячі житлових одиниць були надані хорватським переміщеним особам або біженцям.

Закон про тимчасове вилучення та управління визначеним майном згодом було скасовано, однак рішення муніципальних комісій не були анульовані. Як наслідок, тимчасові мешканці, переважно хорватські переміщені особи, залишалися у цих будинках до моменту знаходження альтернативного рішення для них. Ця система надавала пріоритет праву користування над правом власності, що створювало значний дисбаланс. Це уповільнювало процес повернення сербського населення, тоді як тимчасові мешканці займали житло, яке їм не завжди було необхідне, а законні власники були змушені жити в нестабільних умовах⁵². Ця ситуація спричинила напруження та відчуття несправедливості серед переміщеного сербського населення.

3) Права на оренду житла

До початку конфлікту тисячі сербів проживали у квартирах, що належали соціальним чи державним компаніям. Право користування цими квартирами було подібним до права власності, однак воно виключало можливість продажу прав і дозволяло державі припиняти оренду за обмежених обставин. Ця категорія житла становила понад 70% житлових одиниць у містах колишньої Югославії. Під час і після конфлікту компетентні органи анулювали тисячі договорів оренди, укладених із сербами, на підставі положення, яке дозволяло припинення договору оренди у разі відсутності орендаря понад 90 днів без обґрунтованої причини⁵³. Внаслідок цього квартири були повторно надані хорватським біженцям і переміщеним особам. Ці процедури значно ускладнили процес повернення сербів⁵⁴.

4) Райони особливої державної турботи

Для сприяння процесу повернення біженців і переселення у 1996 році був ухвалений Закон про райони особливої державної турботи⁵⁵, який мав на меті реконструкцію найбільш постраждалих від конфлікту територій та створення умов для сталого повернення. Цей закон передбачав заходи та стимули для заселення і розвитку таких районів, зокрема, виділення будинків, квартир,

⁵⁰ Рада Європи, Звіт Комісара з прав людини за результатами візиту до Республіки Хорватія, 14–16 червня 2004 року, для уваги Комітету Міністрів і Парламентської асамблеї, 4 травня 2005 року

⁵¹ Закон про тимчасове вилучення та управління визначеним майном, 370-01/95-01/11, 20 вересня 1995 року

⁵² Рада Європи, Звіт Комісара з прав людини за результатами візиту до Республіки Хорватія, 14–16 червня 2004 року, для уваги Комітету Міністрів і Парламентської асамблеї, 4 травня 2005 року

⁵³ Закон про оренду квартир на звільненій території, Офіційний вісник № 73/95

⁵⁴ Європейський комітет із соціальних прав, Центр прав на житло та виселення проти Хорватії, Скарга № 52/2008, ухвала по суті, 22 червня 2010 року, пункти 85–89 та Рада Європи, Звіт Комісара з прав людини за результатами візиту до Республіки Хорватія, 14–16 червня 2004 року, для уваги Комітету Міністрів і Парламентської асамблеї, 4 травня 2005 року

⁵⁵ Закон про райони особливої державної турботи, Офіційний вісник, № 26/03 — консолідований текст, 42/05, 90/05; Райони особливої державної турботи (РОДТ) охоплюють 15,3% населення Хорватії, з урахуванням регіональних відмінностей у розвитку, демографічних та освітніх характеристик

земельних ділянок для будівництва; забезпечення будівельними матеріалами⁵⁶. Метою було сприяти поверненню ВПО та біженців, які проживали на цих територіях, і, водночас, сприяти економічному та соціальному розвитку цих регіонів країни. Особи, які раніше мали право на користування житлом, отримували пріоритет у наданні житла через оренду державних квартир⁵⁷. На жаль, особи, які висловили бажання повернутися та подали заявки на участь у житлових програмах, протягом тривалого часу не отримували рішення через повільний розгляд заявок. Це створило серйозну перешкоду для їх повернення⁵⁸. Скасування прав на користування житлом особливо негативно вплинуло на сербські громади, і для багатьох тисяч етнічних сербів, переміщених під час конфлікту, не було запропоновано сталих рішень⁵⁹.

⁵⁶ Парламентська асамблея Ради Європи, «Повернення біженців та внутрішньо переміщених осіб до своїх домівок у Хорватії», Звіт, документ № 8368 від 9 квітня 1999 року, пункти 73, 74

⁵⁷ Закон про райони особливої державної турботи, Офіційний вісник, № 26/03 — консолідований текст, 42/05, 90/05, стаття 7

⁵⁸ Європейський комітет із соціальних прав, Центр прав на житло та виселення проти Хорватії, Скарга № 52/2008, ухвала по суті, 22 червня 2010 року, пункт 84

⁵⁹ Там само, пункти 85–89

Сербія

Серед переміщених осіб у Сербії особливо вразливу групу становлять роми. Політики повернення в Сербії здебільшого фокусувалися на цій категорії населення, яке було вимушено переміщене через конфлікт у Балканському регіоні. На початку 2000-х років тисячі ромів із Сербії та Чорногорії проживали в різних європейських країнах без постійного статусу.

У цей час здійснювалася практика примусового повернення, яка базувалася на двосторонніх угодах між Сербією, Чорногорією та кількома європейськими країнами⁶⁰. У вересні 2007 року набрала чинності Угода між Європейським Співтовариством і Республікою Сербія про реадмісію осіб, які проживають без дозволу⁶¹, однак ця угода не містила чітких положень щодо умов прийняття осіб, що повертаються, і не покладала відповідальності на державу, яка приймає, за їхню реінтеграцію. У більшості випадків це призводило до вторинного переміщення цих осіб⁶².

Стратегія реінтеграції осіб, що повертаються, на основі Угоди про відновлення права проживання була прийнята у 2009 році⁶³ для сприяння сталому включенню осіб, що повертаються, у місцеві громади з повагою до соціального та культурного різноманіття. Основними цілями цієї стратегії були: 1) Створення інституційної структури та координація діяльності для забезпечення реінтеграції; 2) Розробка та впровадження програми прийому осіб, що повертаються, а також надання їм невідкладної підтримки; 3) Формування дієвого механізму реінтеграції, підвищення спроможності громад і осіб, що повертаються, для успішного включення до суспільства. Стратегія визначала інституційну структуру, заходи, дії та ключових виконавців для забезпечення сталого включення осіб, що повертаються, у такі сфери, як житло, освіта, працевлаштування, соціальний захист і медицина. Окрема увага у цій стратегії приділялася вразливим групам, зокрема національним меншинам, ромам, особам з інвалідністю, людям із хронічними захворюваннями, дітям без батьківської опіки, людям похилого віку та постраждалим від торгівлі людьми. Виконання цієї стратегії було деталізоване у двох планах дій на 2009–2012 роки.

У 2012 році було прийнято **Закон про управління міграцією**, який регулює міграційні процеси, визначає принципи, компетентні органи та створює єдину систему збору й обміну даними в галузі управління міграцією. Комісаріат у справах біженців і міграції став основним державним органом, відповідальним за управління процесом реадмісії осіб, що повертаються. Цей орган розробляє щорічні програми реінтеграції, спрямовані на покращення житлових умов та економічне забезпечення осіб, що повертаються⁶⁴.

Політика реінтеграції осіб, що повертаються, регулюється кількома стратегіями та планами дій. Інституційна структура, завдання та конкретні заходи включені до Стратегії реінтеграції осіб, що повертаються, на основі Угоди про відновлення права проживання. Ця стратегія та відповідні плани дій містять програми, спрямовані на полегшення доступу осіб, що повертаються, до освіти, охорони здоров'я, отримання особистих документів, соціального захисту, покращення житлових умов і працевлаштування. Додаткові дії спрямовані на розв'язання проблем реінтеграції у таких документах: Стратегія управління міграцією; Національна стратегія зайнятості на 2011–2020 роки; Стратегія запобігання та захисту від дискримінації; Стратегія соціальної інтеграції ромських чоловіків і жінок на 2016–2025 роки⁶⁵.

Сербія створила систему управління реінтеграцією осіб, що повертаються. До цієї системи, крім **Комісаріату у справах біженців і міграції**,⁶⁶ входять усі ключові національні міністерства. Місцеві мережі відповідних установ надають послуги особам, що повертаються, та членам їхніх сімей на рівні громад.

⁶⁰ [Парламентська асамблея Ради Європи, Рекомендація 1633 \(2003\)1 «Примусове повернення ромів із колишньої Федеративної Республіки Югославія, включаючи Косово, до Сербії та Чорногорії з держав-членів Ради Європи», 25 листопада 2003 року](#)

⁶¹ [Угода між Європейським Співтовариством і Республікою Сербія про відновлення прав проживання для осіб, які проживають без дозволу, Офіційний журнал L 334, 19 грудня 2007 року](#)

⁶² [Парламентська асамблея Ради Європи, Рекомендація 1633 \(2003\)1 «Примусове повернення ромів із колишньої Федеративної Республіки Югославія, включаючи Косово, до Сербії та Чорногорії з держав-членів Ради Європи», 25 листопада 2003 року](#)

⁶³ [Стратегія реінтеграції осіб, що повертаються, на основі Угоди про реадмісію, прийнята згідно зі статтею 45, пунктом 1 Закону про Уряд \(Офіційний журнал Республіки Сербія № 55/05, 71/05–виправлення, 101/07 та 65/08\), лютий 2009 року](#)

⁶⁴ [Закон про управління міграцією \(Офіційний вісник РС, № 107/2012\), листопад 2012 року](#)

⁶⁵ [Рада Європи, Аналіз ситуації: оцінка спроможності підтримки осіб, що повертаються, зосереджена на ромських чоловіках і жінках у 14 органах місцевого самоврядування Сербії, 2022 рік](#)

⁶⁶ [Комісаріат у справах біженців і міграції, Республіка Сербія](#)

Беручи до уваги, що необхідно докладати спеціальних зусиль для забезпечення повноцінної участі внутрішньо переміщених осіб у плануванні та управлінні їхнім поверненням, переселенням і реінтеграцією, Комісар у справах біженців заохочує муніципалітети з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб і біженців розробляти місцеві та муніципальні плани дій у консультації як з переміщеним, так і з постійним населенням. Ці плани спрямовані на підтримку інтеграції переміщених осіб. Кожен муніципалітет, що ухвалює такий план дій, отримує грант від Комісара у справах біженців, який відповідає сумі, виділеній муніципалітетом із власного бюджету на реалізацію плану⁶⁷.

Сербія досягла значного прогресу в забезпеченні доступу осіб, що повертаються, до базових послуг, таких як отримання особистих документів, освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. Ці досягнення важливі для процесу реінтеграції, оскільки вони допомагають особам, що повертаються, відновити свій юридичний статус та отримати доступ до основних прав. Однак, попри ці позитивні зміни, особи, що повертаються, все ще стикаються зі значними проблемами, серед яких неналежні умови проживання, нерегулярний дохід і відсутність доступу до соціального захисту та житла. У відповідь на ці виклики країна продовжує розробляти сучасні стратегії реінтеграції осіб, що повертаються, у рамках Угоди про відновлення права проживання, а також відповідні плани дій.

⁶⁷ Звіт Представника Генерального секретаря ООН з питань прав людини внутрішньо переміщених осіб, Документ ООН A/HRC/13/21/Add.1, пункт 9

РЕКОМЕНДАЦІЇ

На основі проведеного аналізу політики щодо осіб, що повертаються, та викликів, з якими стикаються держави, пропонуються такі рекомендації для розгляду національними органами влади України з метою покращення захисту прав осіб, що повертаються.

Рада Європи може надавати експертну та технічну допомогу, сприяючи реалізації цих рекомендацій та підтримуючи українську владу у виконанні зобов'язань відповідно до європейських і міжнародних стандартів.

Юридична та інституційна основа для права на повернення

1. Забезпечити, щоб право на повернення та визначення осіб, що повертаються, у національному законодавстві відповідали міжнародним стандартам. Це включає створення умов, які дозволяють особам повертатися добровільно, безпечно та з гідністю до своїх домівок чи місць звичного проживання або переселятися в інші частини країни.
2. Надати особам, що повертаються, повну та точну інформацію про реальну ситуацію в Україні, у громадах чи районах переселення для підтримки обґрунтованого прийняття рішень. Інформація має включати відомості про їхні права, відповідне законодавство, програми підтримки та процедури повернення. Забезпечити доступ інформації для всіх категорій осіб, що повертаються, включаючи жінок, які очолюють домогосподарства, дітей, осіб з особливими потребами, маргіналізовані групи та представників меншин.
3. Переглянути національну політику для впровадження недискримінаційних підходів і політик, заснованих на правах людини, які сприятимуть реінтеграції.
4. Гарантувати захист прав осіб на всіх етапах повернення, зокрема прав, які мають бути дотримані як під час повернення, так і після нього.
5. Створити узгоджену правову основу та розробити єдину політику щодо права на повернення для біженців і ВПО. Це може бути у формі закону або національної стратегії, заснованої на правах людини, щоб уникнути неузгодженості, дублювання, зайвого планування та неефективного використання ресурсів.
6. Розробити деталізований та реалістичний план дій, який би включав ресурси, функції, відповідальність, графіки діяльності та процедури для вимірювання ефективності, узгоджений із національними політичними цілями. Також слід розробити національні індикатори для моніторингу результатів реінтеграції.
7. Створити механізм координації та комунікації між національними та місцевими установами для забезпечення узгоджених дій. Цей механізм також має включати осіб, що повертаються, у процеси планування та управління їхнім поверненням. Це забезпечує врахування потреб осіб, що повертаються, у процесі прийняття рішень, сприяючи більш інклюзивному та партисипативному підходу до повернення та реінтеграції. Механізм координації також повинен застосовувати структурований та узгоджений підхід до моніторингу й оцінки ефективності програм повернення та реінтеграції.
8. Організувати інституційну структуру завдяки призначенню або створенню провідного органу, відповідального за виконання політики щодо осіб, що повертаються. Цей орган повинен координувати, впроваджувати та моніторити заходи у співпраці з іншими національними та місцевими зацікавленими сторонами. *Наприклад, обов'язки щодо повернення можуть бути покладені на міністерство, відповідальне за реінтеграцію тимчасово окупованих територій і політики щодо внутрішньо переміщених осіб. Необхідно виділити достатні фінансові та людські ресурси для виконання цих обов'язків, а також провести структурні реформи в міністерстві, щоб врахувати зобов'язання щодо права на повернення.*
9. залучити інших національних і місцевих зацікавлених сторін, відповідальних за питання, пов'язані з поверненням та реінтеграцією. Важливо чітко визначити їхні обов'язки, компетенції та ефективно розподілити ресурси.
10. Розробити та впровадити інтегровану й ефективну базу даних осіб, що повертаються.

11. Сприяти укладенню двосторонніх або багатосторонніх угод про повернення біженців відповідно до міжнародного права та стандартів Ради Європи. Формувати партнерства із міжнародними організаціями для підтримки управління процесами реінтеграції та посилювати спроможність національних і місцевих установ.

Гарантії сталих рішень

1. Статус осіб, що повертаються, повинен припинятися після визначеного періоду з гарантією сталих рішень.
2. Забезпечення безпеки в районах повернення, щоб гарантувати постійність і стабільність повернення. Розробка програм, адаптованих до потреб вразливих груп, які забезпечують безпеку та рівність.
3. Чітке визначення механізмів і заходів для досягнення сталих рішень для осіб, що повертаються. Це включає забезпечення доступу до соціальних та економічних прав, таких як працевлаштування, охорона здоров'я, освіта і житлові програми. Перехід від тимчасових умов повернення до сталих рішень, щоб уникнути довгострокової залежності осіб, що повертаються, від соціальної допомоги.
4. Виділення достатніх ресурсів для підтримки процесу повернення та реінтеграції. Держави також можуть залучати зовнішні фінансові ресурси, такі як міжнародна допомога або партнерства, щоб доповнити національні зусилля.
5. Гарантія прав на житло, землю і власність осіб, що повертаються, забезпечуючи їхнє юридичне визнання і захист. Різноманітність і впровадження різних житлових програм для осіб, що повертаються, з метою переходу від тимчасового розміщення до сталих рішень. Це може включати сприяння придбанню житла або підтримку реконструкції через надання позик або субсидій. Програми житлового забезпечення мають орієнтуватися на райони, де особи, що повертаються, відчувають себе в безпеці та мають змогу інтегруватися в громади, особливо якщо йдеться про національні меншини.
6. Впровадження механізмів компенсації у випадках, коли реституція майна неможлива. Для цього можна створити національний фонд для компенсації втрат, щоб особи, що повертаються, отримували справедливую компенсацію. Надання можливості пред'являти претензії на приватну власність як зареєстрованим власникам, так і законним користувачам. Права оренди, користування та повернення повинні захищатися без дискримінації.
7. Сприяння поверненню як частині політики розвитку. Це включає економічну ревіталізацію шляхом створення стимулів для повернення у слаборозвинені регіони, підтримки підприємництва, малого бізнесу та зайнятості у сільській місцевості, особливо для осіб із сільськогосподарськими навичками. Надання доступу до стартового капіталу для підтримки економічної активності осіб, що повертаються.

Думки, висловлені в цій роботі, є відповідальністю автора і не обов'язково відображають офіційну політику Ради Європи.